

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ПОЛЯГАЮТЬ У ПЛАНУВАННІ, ПІДГОТОВЦІ, РОЗВ'ЯЗУВАННІ ТА ВЕДЕННІ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ

ОЛІЙНИК Христина Василівна - аспірант кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

DOI 10.32782/NP.2021.3.14

У статті, на основі аналізу чинних кримінально-правових приписів та спеціальної наукової літератури, досліджено особливості об'єктивної сторони складів злочинів, які передбачені ст. 437 Кримінального кодексу України. Констатовано, що окремі аспекти є взагалі не дослідженими, а позиції авторів щодо окресленого питання – суперечливими чи надзагальними. Завдяки відповідному вивченню частину досі невисвітлених питань піддано аналізу, щодо вирішення спірних – наведено додаткові аргументи.

Досліджено роль об'єктивної сторони складу злочину при визначенні суспільної небезпеки діяння. Звернено увагу на те, що саме через ознаки об'єктивної сторони здебільшого визначаються об'єкт і суб'єктивна сторона складу злочину. Здійснюється конкретизація ознак об'єктивної сторони складів злочинів щодо статті Особливої частини КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни.

З'ясовано, що суспільна небезпека залежить від особливостей об'єктивної сторони складу злочину. Зроблено висновок, що об'єктивна сторона складу злочину має велике значення для правильної кваліфікації конкретного злочину; відмежування одного злочину від іншого, а також від інших правопорушень.

Ключові слова: об'єктивна сторона складу злочину, кримінальна відповідальність, планування, підготовка, розв'язування, ведення, агресивна війна.

Постановка проблеми

Будь-яку діяльність людини, зокрема і кримінальну протиправну, можна поділити на дві складові: інтелектуально-вольову (полягає у прийнятті відповідного рішення, усвідомлення шляхів та засобів досягнення поставленої мети) та дієву (пов'язана з перетворенням цього рішення в дійсність шляхом конкретної поведінки). Власне другу сторону людської діяльності прийнято називати об'єктивною стороною [1, с.6], яка визначається як сукупність вказаних у кримінальному законі ознак, що характеризують зовнішній акт конкретного посягання на об'єкт, що поставлений під кримінально-правову охорону [2, с.110]. Не викликає заперечень, що саме ці ознаки, порівняно з іншими, найбільш повно відображені у диспозиціях статей Особливої частини КК України. М.В.Шепітько з цього приводу зауважує, що їх точне встановлення дозволяє визначити суб'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, спрямованість дій винуватого під час вчинення посягання, допомагає розмежувати його з суміжними складами, а також відмежувати від діянь, які не є злочинними [3, с.94-95]. Розвиваючи цю думку, В.М. Кудрявцев пише, що розпливчастий та неточний опис ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення може призвести до непотрібного і шкідливого розширення меж кримінальної відповідальності або до їх необгрунтованого звуження [4, с.59]. З цими судженнями не можна не погодитись, оскільки сукупність

ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення визначає межі дії кримінально-правового припису, є найбільш надійним критерієм вираження ознак суб'єктивної сторони, сприяє визначенню ступеня суспільної небезпеки діяння та правильній кваліфікації кримінального противоправного посягання, а тому їх важливість важко переоцінити.

Аналіз судової практики України засвідчує про відносно невелику кількість випадків притягнення до кримінальної відповідальності за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. У зв'язку з цим необхідно з'ясувати, чи не слугують причиною цьому особливості формулювання об'єктивної сторони аналізованого складу злочину.

Стан дослідження

Проблеми кримінальної відповідальності за планування, підготовку, розв'язання та ведення агресивної війни були предметом розгляду таких авторів, як О. Базов, О.М. Броневицька, В. Гапончук, С.Ф. Денисов, К.С. Кардаш, О. В. Олішевський, М.Б. Стиранка та інші. Окрім того, не можна залишити поза увагою дисертаційне дослідження П.В.Пекар, яке присвячене кримінально-правовій характеристиці пропаганди війни. Водночас слід визнати, що такий стан розробленості відповідної проблеми можна вважати поверхневим, оскільки зазначені наукові доробки не дають відповіді для розв'язання ряду ключових проблем, що свідчить про необхідність ретельного аналізу цього питання.

Таким чином, основною метою цієї статті є з'ясування особливостей об'єктивної сторони складів злочинів, які полягають у плануванні, підготовці, розв'язуванні та веденні агресивної війни.

Виклад основних положень

Так, слід почати з того, що склад злочину, передбаченого ст.437 КК України, є формальний (за винятком того, який полягає в участі у змові на вчинення відповідних суспільно небезпечних дій, який є усіченим), а отже, обов'язковою ознакою його об'єктивної

сторони є лише суспільно небезпечне діяння (суспільно небезпечні наслідки перебувають за межами складу злочину, а тому їх настання не впливає на кваліфікацію). Такий підхід законодавця видається виправданим, оскільки скажімо розв'язування чи ведення агресивної війни є діями, які самі по собі становлять велику суспільну небезпеку.

У ст.437 КК України визначено п'ять можливих форм злочинного діяння, а саме: «планування агресивної війни чи воєнного конфлікту», «підготовка агресивної війни чи воєнного конфлікту», «розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту», «участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій», «ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій». Як бачимо, об'єктивна сторона аналізованого складу злочину описана доволі лаконічно. Його першою формою вчинення є планування агресивної війни чи воєнного конфлікту. Так, під час організованого круглого столу на тему «Гібридна (інформаційна) війна РФ. Відповіді України» заступник начальника департаменту контрольно-розвідувального захисту у сфері інформаційної безпеки СБУ Юлія Лапутіна у доповіді повідомила, що планування агресивної війни проти України керівництвом РФ полягало в обґрунтуванні ідеї війни, розробки її політичної концепції, попереднього планування засобів ведення війни. Власне одним із таких чинників, які, на її думку, можуть свідчити про спланованість таких дій, є внесення змін до законодавства РФ, на підставі яких розширюються права на застосування військової сили за кордоном, зокрема, для забезпечення захисту своїх громадян. Окрім того, вона повідомила про те, що зібрано та проаналізовано факти, які свідчать про застосування РФ проти України не лише фізичних агресивних дій, але й інформаційної війни, яка сприяла вирішенню військових цілей держави-агресора на шкоду безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України [5].

Підготовкою слід вважати дії, пов'язані з попереднім готуванням засобів ведення війни. Вона може полягати у нарощуванні збройних сил, їх спеціальному навчанні, переміщенні, накопиченні запасів зброї, боєприпасів, проведенні розвідувальних захо-

дів, спеціальній ідеологічній підготовці населення, зокрема, схилення їх до ненависті до народів інших держав та в іншому створенні умов для ведення агресивної війни або розв'язання воєнного конфлікту [6, с.568]. Не викликає заперечень той факт, що керівництво РФ протягом багатьох років здійснювало підготовку до агресивної війни щодо України. Інформаційному простору нашої держави нав'язувалась позиція, що зовнішніх загроз не існує, а відтак не має потреби в утриманні армії. Під виглядом реформування Міністерства оборони України здійснювалось знищення боєздатності та військового потенціалу української армії, зокрема, скорочення її чисельності, мінімізація бойової підготовки ЗС України, розпродаж військового майна, сучасних зразків озброєння тощо. Це власне відбувалось для усунення перешкод у випадку вторгнення РФ на територію України. Так, 29 грудня 2012 р. Радою національної безпеки і оборони України було прийняте рішення «Про концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року», у якому передбачалось скорочення чисельності армії та витрат на неї [7].

Під розв'язанням агресивної війни чи воєнного конфлікту розуміють пред'явлення ультиматуму іншій державі, а також дії, які безпосередньо спрямовані на реалізацію плану про початок агресивної війни чи воєнного конфлікту, що виражаються у створенні або інсценуванні конфліктної ситуації або конкретного приводу, провокації противника на початок дій з використанням зброї. Відтак розв'язування війни полягає у знищенні останніх ідеологічних, дипломатичних, політичних перешкод, надання можливостей для розвитку агресії [6, с.568].

У Гаазькій конвенції про «Про відкриття військових дій» від 18 жовтня 1907 р. зазначено, що військові дії не повинні починатися без попереднього і недвозначного попередження, яке матиме або форму мотивованого оголошення війни або форму ультиматуму з умовним оголошенням війни (ст.1) [8]. Зазначена норма не узаконює збройну агресію однієї держави проти іншої, проте, за твердженням Л.Б. Коблан, вона забезпечує певні гарантії іншій стороні як щодо можливості захисту, так і щодо правових наслідків

для обох сторін після завершення збройного конфлікту [9, с.154]. Водночас формальне оголошення війни однією державою проти іншої фактично означає визнання нею факту вчинення міжнародного злочину проти миру. А тому така дія з боку держави-агресора не є вигідною перед безпосереднім вторгненням в іншу державу, оскільки в такому випадку існує ймовірність застосування різного роду санкцій з боку міжнародної спільноти. Яскравим прикладом цьому слугує збройна агресія РФ проти України, яка відбувалась у «замаскованій» формі.

Відповідно до Заяви ВРУ «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21 квітня 2015 р. збройна агресія РФ проти України розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки порушення Збройними Силами РФ всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням РФ порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання нею своїх військових формувань, дислокованих у Криму. На початковій стадії агресії особовий склад окремих російських збройних формувань не мав розпізнавальних знаків. 27 лютого 2014 року збройні підрозділи спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних Сил РФ захопили будівлі Ради міністрів та Верховної Ради АРК. За цих обставин лідер партії «Русское единство» Сергій Аксьонов у незаконний спосіб проголосив себе головою Ради міністрів АРК та закликав Президента РФ «забезпечити мир і спокій в Криму». У відповідь на цей заклик, Рада Федерації Федеральних зборів РФ своєю постановою від 1 березня 2014 року надала згоду на використання на території України Збройних Сил РФ, що, як наслідок, призвело до збройного захоплення і воєнної окупації невід'ємної частини України – АРК та міста Севастополя [10].

Наступною формою злочинного посягання, передбаченого ст.437 КК України, є участь у змові на вчинення відповідних дій, встановлення кримінальної відповідальності, про яку засвідчує факт високої суспільної небезпеки аналізованого посягання, оскільки сама лише змова розглядається як

закінчений злочин. Кримінально-правове поняття змови необхідно розглядати у двох аспектах: як один із способів готування до вчинення злочину (ч.1 ст.14 КК України) та як закінчене посягання. У першому випадку така змова відбувається до початку виконання хоча б одним із учасників групи діяння, передбаченого як обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину. Причому проміжок часу між такою домовленістю й початком вчинення злочину може бути різним і вирішального значення немає [11, с.132]. Відтак дії особи повинні отримати кримінально-правову оцінку за ст.14 КК України та відповідною статтею Особливої частини КК України. У другому випадку для своєчасного виявлення та запобігання вчиненню злочинів із підвищеними ступенем суспільної небезпеки, відповідальність за участь у змові закріплена в Особливій частині КК України. Такі склади злочинів є усиченими, оскільки момент їх закінчення визначається на стадії готування. З огляду на те, під час здійснення кримінально-правової кваліфікації посилання на ст.14 КК України є зайвим.

Судовій практиці України відомі випадки засудження осіб за участь у змові, що спрямована на планування, підготовку або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту. Як приклад слід навести вирок Колегії суддів Лисичанського міського суду Луганської області від 10 квітня 2019 р. Так, К., маючи умисел на участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування і, відповідно вчинення злочину проти миру, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер вчинюваних дій, з особистих мотивів, разом з іншими невстановленими особами, будучи зарахованою до не передбаченого законом збройного формування, влітку 2014 року (більш точні час та дату встановити не виявилось можливим) пройшли підготовку до збройної агресії проти України, тобто всі необхідні тренування щодо ведення бойових дій, здійснення розвідувальної і диверсійної діяльності проти підрозділів українських військових формувань на території України, а саме вивчення тактики проведення завдання (жести рук при виявленні бойової техніки - реактивної системи залпо-

вого вогню, танків та живої сили), прийоми рукопашного бою та проведення стрільби з автоматичної зброї. Вироком суду К. була визнана винною у вчиненні злочинів, передбачених ч.2 ст.260 (участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування) та ч.2 ст.27, ч.2 ст.28, ч.1 ст.437 (участь у змові, що спрямована на вчинення планування, підготовки агресивної війни за попередньою змовою групою осіб) КК України [12]. Судом правильно кваліфіковані дії К. за ч.1 ст.437 КК України, однак очевидно, що дії засудженої вийшли за рамки участі у змові, оскільки мав місце цілеспрямований процес підготовки з метою набуття навичок та вмінь для ведення агресивної війни. А тому мова повинна йти не про участь у змові, а про підготовку до ведення агресивної війни.

Окремими авторами висловлюється позиція, що для констатації змови недостатньо лише простої згоди декількох осіб на сумісне вчинення злочину, а необхідні і певні їх сумісні дії щодо планування вчинення цього злочину, погодження розподілу ролей тощо [13, с.28]. Така позиція не позбавлена раціонального зерна, оскільки досягнення змови не може обмежуватись лише у взаємній домовленості кількох осіб щодо спільних дій, оскільки для того, щоб особа дала свою згоду на вчинення в подальшому тих чи інших дій, їй необхідно окреслити певний план вчинення відповідних злочинних дій, висвітлити особливості його реалізації, надати гарантії того, що «спільна діяльність» не буде викрита правоохоронними органами тощо. Лише за таких обставин особа, оцінивши всі «за» і «проти», приймає рішення щодо можливої подальшої участі у вчиненні суспільно небезпечних дій. З огляду на зазначене можна зробити висновок, що сама участь у змові «переплітається» із діями, які полягають у плануванні агресивної війни чи воєнного конфлікту. Підтвердженням цьому слугує інший приклад із судової практики. Так, упродовж 2013 року у зв'язку з демократичними процесами, які відбувалися в Україні, невстановлені представники влади РФ на території РФ вступили у злочинну змову та домовилися про здійснення протиправних умисних дій, спрямованих на порушення суверенітету і територіальної цілісності Украї-

ни, зміну меж її території та державного кордону на порушення порядку, встановленого Конституцією України. Досягти вказаної мети вказані особи вирішили шляхом ведення агресивної війни проти України, у тому числі з використанням підрозділів Збройних Сил РФ, створення і фінансування терористичних організацій та вчинення інших злочинів. З метою реалізації вказаного умислу, діючи за попередньою змовою групою осіб, розробили злочинний план, яким передбачалося для досягнення військово-політичних цілей РФ, поряд із застосуванням політичних, дипломатичних, економічних та інформаційних засобів, застосування засобів прихованого характеру, які полягали б у використанні протестного потенціалу населення південно-східних регіонів України, формуванні під інформаційним впливом внутрішньої опозиції для створення постійного фронту по всій території України [14]. З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що юридична конструкція «участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій», є зайвою у диспозиції ч.1 ст.437 КК України, оскільки охоплюється ширшим за змістом та обсягом поняття (планування агресивної війни чи воєнного конфлікту).

Ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій полягає в управлінських діях з реалізації агресивних планів, зокрема, загальне керівництво всіма задіяними у війні чи у воєнному конфлікті силами, проведення військових операцій тощо. Зазначені дії можуть вчинятися, коли агресивна війна вже розв'язана, а також можуть включати в себе створення нових планів розпочатої війни, внесення до них відповідних змін тощо [6, с.568]. Науковцями та політологами неодноразово зазначалось про те, що агресивна війна, яка ведеться РФ проти України, має ознаки гібридності. Зокрема, Є.М.Магда вважає, що гібридна війна є прагненням однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою політичних, економічних, інформаційних ресурсів і без оголошення війни. Відтак в умовах гібридної війни бойові дії є другорядними, оскільки на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу, а війна полягає у прагненні однієї держави агресивно діяти на свідомість меш-

канців іншої [15]. Втім така війна не є новою у світі. Приміром, у 2006 р. Ліван завдав Ізраїлю стратегічної поразки з використанням збройних сил, нерегулярних збройних формувань, а також інформаційного впливу. Такий досвід відомий також РФ на прикладі Грузії, у війні з якою перша вела не лише бойові дії, але й інформаційну та економічну війну.

Головнокомандувач сил НАТО Філіп Брідлав на саміті в Уельсі заявив, що гібридний підхід РФ до війни полягає у намаганні використати всі можливі інструменти, створити проблему і далі на ній «педалювати», використовуючи в тому числі військові інструменти [16]. Відтак гібридна війна полягає не лише у збройній боротьбі, але й у використанні невійськових засобів, що власне має перевагу над «традиційними» методами ведення війни, які діють у межах норм міжнародного права.

Висновки

Таким чином, склад злочину, передбаченого ст.437 КК України у формі планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни, є формальний. Виняток становить лише «участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій», склад якого є усиченим, тобто таким, у якому момент закінчення злочину переноситься на стадію замаху або готування. У той же час, видається, що законодавцю необхідно відмовитись від використання у диспозиції ч.1 ст.437 КК України юридичної конструкції «участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій», оскільки вона охоплюється більш широким за змістом та обсягом поняття – «планування агресивної війни чи воєнного конфлікту».

Література

1. Малинин В. Б., Парфенов А. Ф. Об'єктивная сторона преступления. СПб.: Издательство Юридического института, 2004. 301 с.
2. Романюк І.М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність України: дис. канд. юрид. наук. Спец.: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-вико-

навче право. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2018 р. 238 с.

3. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харків, 2011. 246с.

4. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления. М.: Госюриздат, 1960. 244 с.

5. Доповідь заступника начальника департаменту контррозвідувального захисту в сфері інформаційної безпеки СБУ Юлії Лапутіної 12 червня 2018 р. на круглому столі в Укрінформі на тему: «Гібридна (інформаційна) агресія РФ. Відповіді України». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/gubric-presshall/2243886-gibridne-pole-bou-vidpovid-ukraini-na-informacijnu-agresiu-uf.html>

6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. 608 с.

7. Про концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 р. № 772/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-12#n3>

8. Гаазька конвенція про «Про відкриття військових дій» від 18 жовтня 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85#Text

9. Коблан Л.Б. Загальний аналіз правового регулювання воєнних дій: міжнародне та національне законодавство. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. № 824. 2015. С.151-158

10. Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків: Заява схвалена Постановою ВРУ від 21 квітня 2015 р. №337-VIII. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19>

11. Дудоров О.О. Група осіб за попередньою як форма співучасті в злочині. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 3. С. 130-138.

12. Вирок Колегії суддів Лисичанського міського суду Луганської області від 10 квітня 2019 р. Справа № 415/459/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81092219>

SUMMARY

The article, based on an analysis of the current legislation on criminal liability and special scientific literature, explores the objective side of the crimes under Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine. It has been stated that certain aspects had not been studied at all, and the authors' positions on the investigated issue were controversial or diverse. Due to the relevant analysis, some of the issues that are not illuminated have been analysed, the additional arguments have been given to resolve the controversial issues.

The article researches the meaning of objective crime element when determining the social insecurity of action. Attention is drawn to the fact that it is precisely because of the features of the objective side that the object and the subjective (internal) side of the crime are determined. The features of the objective side of the crime warehouses are specified in relation to certain articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which provide for criminal liability of the crimes, which consist in planning, preparation, resolution and conduct of aggressive war. It was clarified that the social insecurity depends upon the peculiarities of the objective crime element.

It is concluded that the objective side of the crime is important for the proper qualification of a particular crime; separating one crime from another, as well as from other administrative offenses, first of all; the correct determination, taking into account the mitigating and aggravating circumstances that are revealed in the investigation of this particular party.

Key words: the objective side of corpus delicti, criminal responsibility, planning, preparation, unleashing, conducting, aggressive war.

13. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий / Под ред. С. С. Яценко. – 3-е изд. – Киев: А.С.К., 2003. 1088 с.

14. Вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 9 черпня 2017 р. Справа № 263/15014/15-к URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68182221>

15. Магда Є.М. Гібридна війна: сутність та структура. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489

16. Vandiver John. SACEUR: Allies must prepare for Russia 'hybrid war' [Електронний ресурс] / John Vandiver. – Режим доступу: <http://www.stripes.com/news/saceur-allies-must-prepare-for-russia-hybridwar1.301464>